

DOKUMENT
„INŠPIRÁCIA A PRAVDA SVÄTÉHO PÍSMA“
(2014)

PROFIL, DÔRAZY A PRÍNOS DOKUMENTU
PÁPEŽSKEJ BIBLICKEJ KOMISIE¹

Jozef Jančovič

Abstrakt. Príspevok sa po úvodnom zameraní na východiská ostatného dokumentu Pápežskej biblickej komisie z roku 2014 s titulom *Inšpirácia a pravda Svätého písma* zaoberá témou Božieho pôvodu a pravdy Biblie, ktoré dokument približuje cez vybrané biblické texty bez teologických špekulatívnych kategórií. V pohľade na pravdu biblických textov dokument špecifikuje jej povahu a súlad s predmetom zjavenia a jej zameraním na Boha a plán spásy, ktorého vrchol sa dosahuje v osobe Ježiša Krista zjavujúceho Otca a prístup k nemu ako zdroj všetkého života a spásy. Špecifikovanie biblickej pravdy poskytuje kľúč k adekvátnemu výkladu biblických spisov zodpovedajúcemu ich povahe. Toto usmernenie umožňuje zachytiť spásonosné poslanstvo biblických textov a pomáha vyhnúť sa deviáciám pri interpretácii posvätných textov. Práve tretia časť príspevku stručne predstaví zvlášť problematické texty, ktoré sú výzvou pre exegézu pri hľadaní pravdy.

Abstract. *The Inspiration and Truth of the Sacred Scripture (2014). Profile, Emphases and Impact of the Pontifical Biblical Commission document.* The paper focuses first on the starting points of the document *The Inspiration and Truth of the Holy Scripture* published by Pontifical Biblical Commission in 2014. The article then deals with the theme of God's origin and the truth of the Bible through the analysis of selected biblical texts rather than theological speculative categories. In the perspective of the truth of biblical texts the document specifies the nature of biblical truth and its conformity with the object of revelation and its focus on God and the plan of salvation, whose climax is reached in the person of Jesus Christ. Specifying biblical truth provides the key to adequate interpretation of biblical writings according to their nature. This guideline allows to capture the real message of biblical texts and helps to avoid deviations in the interpretation of sacred texts. The third part of the paper will briefly introduce the problematic texts, which challenge the exegesis in finding the truth.

Úvod

Náuka Druhého vatikánskeho koncilu obsiahnutá v dogmatickej konštitúcii *Dei Verbum* sa stala východiskom skúmania, ktoré

¹ Upravený text prednášky prednesenej na zasadnutí Rady KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru dňa 14. 11. 2016.

uskutočnila Pápežská biblická komisia (ďalej PBK) v priebehu rokov 2008 – 2013 a predstavila v ostatnom dokumente *Inšpirácia a pravda Svätého písma* (ďalej IPSP) s podtitulom *Slovo, ktoré prichádza od Boha a hovorí o Bohu pre spásu sveta*.² Dokument je plodom viac ako päťročnej práce 18-člennej komisie vedenej v rokoch 2002 – 2014 sekretárom prof. Klemensom Stockom, SJ. Po Druhom vatikánskom koncile PBK vydáva tematické alebo metodologické dokumenty v nepravidelných intervaloch. Dokument IPSP vyšiel v slovenskom preklade v roku 2016 po skoršom vydaní prekladov interdisciplinárneho dokumentu *Biblia a morálka*³ a dokumentu *Interpretácia Biblie v Cirkvi* z roku 1995.⁴ Je to zatiaľ tretí dokument v slovenskom preklade z dielne PBK pracujúcej v rámci Kongregácie pre náuku viery. V druhej polovici roku 2018 vyjde preklad aj pas-

² Dokument vydaný v Trnave: SSV 2016 bol oficiálne prezentovaný na medzinárodnej vedeckej konferencii *Celé Písmo je Bohom vnuknuté (2 Tim 3, 16). Nové pohľady na inšpiráciu a pravdu Svätého písma vo svetle nového dokumentu Pápežskej biblickej komisie z roku 2014*, ktorá sa uskutočnila 1. decembra 2016 na RKCMBF UK v Bratislave v spolupráci s Teologickými fakultami UK v Prahe a UP v Olomouci za účasti bývalého sekretára PBK Klemensa Stocka.

³ Vydaný v Trnave: SSV 2009. Pôvodne vyšiel dokument v taliančine v roku 2008. V časti *Zjavená morálka: Boží dar a odpoveď človeka* dokument predstavuje v prvej časti typickú biblickú koncepciu, v ktorej sa prelínajú navzájom antropológia a teológia v piatich veľkých témach. V druhej časti prináša kritériá, ktorých aplikovanie pomáha nájsť riešenia pre morálne ľudské konanie v morálnej oblasti: *dve všeobecné kritériá*: zhoda s biblickým pohľadom na ľudské bytie a zhoda s príkladom Ježiša; *šesť špecifických kritérií* pri zaujatí pevných morálnych postojov, ktoré sa opierajú o biblické zjavenie: otvorenosť k rôznym kultúram a z toho plynúci istý etický univerzalizmus (*kritérium konvergencie*); zaujatie pevného postoja voči nezlučiteľným hodnotám (*kritérium protikladu*); proces zdokonaľovania morálneho svedomia, ktoré sa nachádza v každom z dvoch Zákonov (*kritérium pokroku*); usmernenie tendencie vytesniť morálne rozhodnutia do subjektívnej sféry (*kritérium spoločenského rozmeru*); otvorenosť k celkovej budúcnosti sveta a dejín, schopnú označiť do hĺbky predmet a zámer morálneho konania (*kritérium finality*); pozorné určenie postoja podľa jednotlivých prípadov relatívnej a absolútnej hodnoty princípov a morálnych nariadení (*kritérium rozlišovania*).

⁴ Vyšiel v Spišskom Podhradí pod hlavičkou Katolíckeho biblického diela. Dokument publikovaný pôvodne v roku 1993 vo francúzštine predstavuje vedecké metódy a viaceré prístupy používané pri interpretácii biblických textov a zároveň kriticky prezentuje hranice jednotlivých vedeckých postupov. Termínom exegetická metóda sa v dokumente oznamuje komplex vedeckých prístupov, ktoré sa používajú pri interpretácii textov. Slovom prístup sa nazýva skúmanie textov z určitého zorného uhla. V tomto zmysle PBK preberá v dokumente štyri metódy a osem prístupov interpretácie Biblie. Dokument predstavil aj biblickú hermeneutiku (zmysly biblického textu) a typické prvky katolíckej interpretácie Biblie a aktualizácie jej textov.

torlačne užitočného dokumentu PBK z roku 2001 *Il popolo ebraico e le sue sacre scritture nella Bibbia cristiana* (Židovský národ a jeho Sväté písma v kresťanskej Biblii) a dúfajme, že v dohľadnej dobe sa vydania dočkajú staršie, no teologicky zásadné dokumenty PBK *Bibbia e cristologia* z roku 1984 a *Unità e diversità nella Chiesa* z roku 1988.

Skúmanie témy inšpirácie a pravdy biblických textov v dokumente malo za cieľ prehliť koncept inšpirácie a biblickej pravdy za pomoci štúdia samotných biblických spisov. Charakteristikou dokumentu a zároveň jeho obmedzením je snaha prezentovať biblické údaje nedostatočne vyčerpávajúcim spôsobom a bez uvedenia dodatočných teologických úvah. Dve hlavné časti dokumentu sa venujú najskôr inšpirácii a potom pravde Svätého písma. V tretej praktickej časti sa dokument zaoberá historickými a etickými výzvami výkladu biblických textov, ktoré zdanlivo spochybňujú pravdu a následne i inšpiráciu určitých biblických úryvkov.

1. Svedectvo niektorých biblických textov o ich Božom pôvode

Ak chceme zistiť, ako samotné biblické knihy prezentujú Božiu aktivitu, ktorá je základom ich vzniku, nedá sa obmedziť iba na štúdium odbornej teologickej reči ako reči o inšpirácii alebo len na skúmanie systematického opisu spolupráce medzi Bohom a ľudským autorom. Je potrebné venovať náležitú pozornosť prvkom a náznakom, ktoré zdôrazňujú vzťah medzi Bohom a ľudským autorom, a ukazujú konkrétnym a tiež odlišným spôsobom, ako Boh vedie človeka, pomáha mu a núti ho, aby svedčil o tom, čo Boh chce, aby to bolo oznámené. Tento dokument sa nezaobera všetkými biblickými spismi, ale len ich reprezentatívnym počtom. Na základe skúmania sa nedá prezentovať ani systematická náuka Božej inšpirácie Svätého písma, ale partiálna biblická fenomenológia o vzťahu Boha a ľudského autora. Deje sa to v rozsahu a spôsobom, pomocou ktorých sa tento vzťah potvrdzuje zo samotných biblických spisov.

1.1 Svedectvo niektorých spisov Starého zákona

Dokument študuje päť typov spisov (Pentateuch, prorocké knihy, historické knihy, žalmy a Knihu Sirachovca), z ktorých sa dotkneme troch príkladov: Pentateuch, prorocké knihy a Kniha Sirachovca.

Podľa Knihy Exodus (IPSP, č. 11) Boh na Sinaji hovorí priamo k ľuďom (Ex 19 - 20), ktorý však zo strachu požiadala Mojžiša o sprostredkovanie (Ex 20, 18 - 21).⁵ Tvorí sa tak vzťah medzi Bohom a urči-

⁵ Podrobný komentár ponúka Tiño (2013, s. 201 - 205).

tým človekom, ktorý bude neskôr charakterizovať všetky biblické spisy. Boh oznamuje svoje pokyny Mojžišovi (20, 22 až 23, 33), ktorý ich písomne zachytí (24, 4) a potom túto *Knihu zmluvy*, hebr. *sefêr habberit* (24, 7) prečíta pri príležitosti uzatvorenia zmluvy (24, 3 – 8) za prítomnosti všetkého ľudu. Podľa biblického svedectva spis, ktorý sa číta a potom odovzdáva členom národa, pochádza od Boha. Na potvrdenie tejto skutočnosti Boh prisľúbil Mojžišovi, že mu dá kamenné tabule, na ktoré on sám napísal príkazy (24, 12). Desatoro (IPSP, č. 12) je jediným biblickým textom, o ktorom sa hovorí, že bol napísaný samotným Bohom (Ex 31, 18; 32, 15 – 16, 34, 1.28; Dt 4, 13; 10, 4) a je prezentovaný ako spis s priamym pôvodom od Boha. Desatoro získava osobitnú vážnosť medzi všetkými biblickými textami a jeho odovzdanie Mojžišovi zdôrazňuje jedinečnú autoritu Mojžiša ako prostredníka Božieho slova.

Prorocké knihy (IPSP, č. 13) výslovne a rôznymi spôsobmi uvádzajú, že Boh je autorom ich obsahu. Robia to pomocou rôznych formúl (*slovo Božie sa dostalo/bolo na..., výrok Pána, tak hovorí Pán*) a dokonca hovoria o ich Božom poslaní (Iz 6, 1 – 13; Jer 1, 4 – 10; Ez 1, 3 – 3, 11; Am 7, 15). Tieto rozprávania konštituuju úlohu poslov Pána a v dôsledku toho tiež božský pôvod ich posolstva.

Autor knihy Sirachovcovej (IPSP, č. 20) od začiatku uvádza, že: Všetka múdrosť je od Pána a je pri ňom naveky (Sir 1, 1 podľa slov ekumenického prekladu Biblie, ďalej SEP) (Biblia 2015).⁶ A bolo to trpezlivé, pozorné čítanie s vierou *Zákona, Prorokov a ostatných kníh, ktoré nám zanechali otcovia* (Sir Prológ 8 – 10 podľa SEP), ktoré zjednotilo autora s Bohom a stalo sa zdrojom jeho múdrosti a viedlo ho k písaniu diela. Predstavuje sa tu iný spôsob pôvodu spisu od Boha.

1.2 Svedectvo niektorých spisov Nového zákona

Charakteristickým rysom všetkých spisov Nového zákona je, že vzťah ich autorov s Bohom sa potvrdzuje výlučne prostredníctvom Ježišovej osoby (IPSP, č. 8.22). List Hebrejom 1, 2 poznamenáva: *V týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi*. Trvalé a definitívne hovorenie o Bohu prichádza prostredníctvom zvrchovaného a zosobneného Slova, ktorým je jeho Syn. Podľa tých istých spisov môže byť vzťah ich autorov s Ježišom bezprostredný (napr. Pavol, Ján) alebo sprostredkovaný (napr. Lukáš; alebo autor Listu Hebrejom). Stručne opíšeme svedectvá synoptických evanjelií, Jánovho evanjelia, apoštola Pavla a autora Listu Hebrejom.

⁶ Biblia – slovenský ekumenický preklad s deuterokánonicnými knihami, Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2015 (3. opravené vydanie).

Lukáš je jediný evanjelista (IPSP, č. 25), ktorý predkladá pred svojím evanjeliom prólog, v ktorom označuje ako zdroj svojej práce *tých, čo ich od začiatku sami videli a boli služobníkmi slova* (Lk 1, 2). Ide hlavne o dvanásť apoštolov (porov. Lk 6, 12 - 16; Sk 1, 13), ktorých vzťah s Bohom je v skutočnosti sprostredkovaný cez Ježiša. Nasledovanie a trvalé spoločenstvo života, ku ktorému ich Ježiš povolal, je prostredím, v ktorom sú apoštoli formovaní Ježišom ako služobníci slova. Keď sa Lukáš odvoláva na týchto služobníkov slova, ukazuje, ako jeho dielo pochádza od Ježiša a od Boha.

Jánovo evanjelium (IPSP, č. 31 - 33) ukazuje niektoré črty bezprostredného vzťahu evanjelistu k osobe Ježiša: je to kontemplácia slávy jednorodeného Syna (1, 14); očité svedectvo jeho konania a osoby (19, 35; 21, 24); poučenie svedkov Duchom pravdy (14, 26; 15, 26 - 27; 16, 13). Všetky tieto vlastnosti charakterizujú autora štvrtého evanjelia a ukazujú ako jeho spis, o ktorom sa priamo zmieňuje v Jn 20, 30 - 31 a výslovne odkazuje, že pochádza od Ježiša a od Boha pomocou sprostredkovania Duchom Svätým.

Apoštol Pavol (IPSP, č. 39 - 42) výslovne potvrdzuje božský zdroj evanjelia, ktorý ohlasuje vo svojom kázaní a vo svojich listoch. Hovorí: *ja som ho neprijal, ani som sa ho nenaučil od človeka, ale zo zjavenia Ježiša Krista* (Gal 1, 12). Toto zjavenie bolo darom od Boha Otca (keď hovorí): *Keď sa Bohu, ktorý si ma už v lone matky vybral a svojou milosťou povolal, zapáčilo zjaviť vo mne svojho Syna, aby som ho zvestoval medzi pohanmi, už som sa neradil s telom a krvou* (Gal 1, 15 - 16). Svedčí aj o svojom stretnutí so vzkrieseným Ježišom: *ako poslednému zo všetkých, ako nedochôdčatu, zjavil sa aj mne* (1 Kor 15, 8; pozri 9, 1). Toto stretnutie so vzkrieseným Pánom a dar poznania, že on je Boží Syn, boli pre Pavla základnou skúsenosťou, ktorá zostáva v ňom vtlačená (*... zjaviť vo mne svojho Syna, ...*) (Gal 1, 16)) a je stálym zdrojom jeho apoštolského poslania pre pohanov a obsahu tohto poslania: z tohto zdroja pochádza jeho kázanie a jeho spisy.

Autor Listu Hebrejom (IPSP, č. 43 - 44) vo svojej úvodnej vete predstavuje nádherný prehľad o dejinách Božieho zjavenia ľuďom (Hebr 1, 1 - 2). Zdôrazňuje opakovanú reč Boha a spomína osoby (Boh, otcov, prorokov, my, Syn). Božie slovo nie je predstavené ako hlásanie pravdy, ale ako prostriedok na vytvorenie spoločenstva medzi ľuďmi. Autor vyjadruje svoj vzťah sprostredkovaný so zjavením v Synovi: *také veľké spasenie, ktoré najprv Pán zvestoval, potom nám ho potvrdili tí, čo ho počuli* (Hebr 2, 3 podľa SEP). Sú to priami svedkovia, ktorí počúvali posolstvo o Pánovej spásе a ohlasovali ju nám, ku ktorým prislúcha aj autor. Na tomto počúvaní a vzťahu so spásanosným zjavením samotného Ježiša sa zakladá autorovo dielo.

2. Biblická pravda

Východiskom je opäť dogmatická konštitúcia *Dei Verbum* a jeho porozumenie biblickej pravdy (IPSP, č. 63 – 64). Ľudský spása je cieľom, pre ktorý sa Boh zjavuje. Biblické knihy komunikujú pravdu o vzťahu k tejto spásu (*Dei Verbum*, č. 11). Pravda, ktorá je v centre Božieho zjavenia, sa týka Boha samotného a ľudskej spásy, a plne ju odhaľuje Kristus (*Dei Verbum*, č. 2). Existuje mnoho ďalších zdrojov a iných vied, z ktorých sa čerpajú spoľahlivé informácie o záležitostiach rôzneho druhu. Sväté písmo ako Božie slovo je autoritatívny zdroj pre poznanie Boha a jeho spásnej vôle (IPSP, č. 65). Charakteristickým rysom čítania a výkladu, ktorý zodpovedá povahe a účelu Biblie, je čítanie čerpajúce z nej práve poznanie Boha.

2.1 Svedectvo niektorých spisov Starého zákona

Pomocou niektorých spisov a textov poukážeme na spôsob príkladu a neúplného postupu, čo tieto texty odhaľujú o Bohu a jeho spásnej vôli.

Prvá správa o stvorení (Gn 1, 1 – 2, 4a) neopisuje, ako svet poestal, ale prečo a za akým účelom je taký, ako je (IPSP, č. 67). Poetickým spôsobom a osvojením obrazov svojej doby autor ukazuje, že Boh je pôvodcom vesmíru a človeka. Vytvorením človeka *na svoj obraz* (porov. Gn 1, 27) a zverením úlohy, aby sa staral o stvorenie, Boh prejavuje svoju základnú spásonosnú vôľu. Obe verzie Dekalógu v Ex 20, 2 – 17 a Dt 5, 6 – 21 Dt (IPSP, č. 68 – 69) vnášajú odlišné právne zbierky zhromaždené v Ex 19, 1, Nm 10, 10 a v Dt 12 – 26. Umožňujú Izraelitom upevňovať sa vo svojej viere v jediného pravého Boha, zapojiť sa do bratského života komunity a vzdať sa moci a násilia. Vzťah k Bohu Izraela sa javí ako neoddeliteľný od vzťahu k blížnemu, ktorý je výnimočným miestom, kde sa vyjadruje súhlas veriacich so zjavenou pravdou. Posolstvo prorokov (IPSP, č. 71 až 73) je vskutku nevyčerpatelným bohatstvom. Dôraz sa kladie na niektoré črty Božej tváre. Boh sa zjavuje predovšetkým ako verný, spravodlivý a milosrdný. Modlitby žalmov (IPSP, č. 74 – 76) predpokladajú a prejavujú túto základnú pravdu o Bohu a ľudskej spásu: Boh nie je neosobný absolútny počiatok, ale osoba, ktorá počúva a reaguje. Každý Izraelita vie, že sa môže obrátiť na neho v každej situácii života, v radosť a smútku. Dokonca aj múdroslovné knihy (IPSP, č. 78 – 82) ukazujú rozdielne charakteristiky Boha Stvoriteľa. Kniha múdrosti a Sirachovca ukazujú zvlášť na Božiu lásku k ľuďom: on je milosrdný a zabúda na hriechy ľudí s ohľadom na ich obrátenie. Kniha Jób a Kniha Kazateľ zdôrazňujú zasa záhadnosť Boha: je tajomný a ľudia si musia uvedomiť svoje vlastné limity Božích stvorení.

2.2 Svedectvo niektorých spisov Nového zákona

Zjavenie Boha a jeho vôle dosiahne svoj vrchol v Ježišovi z Nazareta, v Kristovi a Synovi Božom. O nej svedčia spisy Nového zákona. Obmedzíme sa na predstavenie niektorých dôrazov týkajúcich sa synoptických evanjelií, Jánovho evanjelia a Pavlových listov.

V synoptických evanjeliách (IPSP, č. 85 – 86) Ježiš zjavuje Boha so špecifickými dôrazmi. V Matúšovi, najmä v Reči na hore (Mt 5 – 7), Ježiš predstavuje Boha zvláštnym spôsobom ako Otca svojich poslucháčov (až 44-krát je použitý vo vzťahu k Bohu pojem *otec*, gr. *pater*). Podľa Marka Ježiš hlása *Božie evanjelium* (1, 14), dobrú zvesť, ktorá pochádza od Boha a hovorí o Bohu a oznamuje naplnenie času a blízkosť Božieho kráľovstva; tak odhaľuje kráľovskú zvrchovanosť Boha, jeho starostlivosť pastiera o ľudí, aktívny a silný zásah v ľudských dejinách. Lukáš dáva osobitný dôraz na Božie milosrdenstvo voči hriešnikom (15, 1 – 32). Boh a Otec ohlasovaný Ježišom je v podstate Boh, ktorý zachraňuje. Povaha spásy sa prejavuje v skutkoch Ježiša: v jeho uzdravovaniach, ktoré presahujú ľudské utrpenie (Mt 4, 23; 9, 35); v odpustení hriechov (Mt 1, 21), ktorý zmieruje s Bohom a hojí najnebezpečnejšie rany ľudí; v prísľube Ježiša ukrižovanému kajúcemu zločincovi o tom, že ho vezme so sebou do raja tým, že premôže hriech a smrť (Lk 23, 40 – 43).

Jánovo evanjelium (IPSP, č. 87 – 90) zase ukazuje úzku súvislosť medzi pravdou o Bohu a pravdou o spáse ľudí. Ježiš hovorí v Jn 3, 16: *Veď Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodného Syna, aby nezahynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život*. Boh posielal svojho Syna, aby zachránil ľudstvo, ale práve s týmto poslaním umožňuje poznať seba samého a zjavuje svoj jedinečný vzťah so Synom a svoju bezhraničnú lásku ku svetu. Pre ľudí existuje vnútorný vzťah medzi ich poznaním Boha a ich spásou. Pokiaľ ide o večný život, v ktorom spočíva plná spása, Ježiš povedal: *A večný život je v tom, aby poznali teba, jediného pravého Boha, a toho, ktorého si poslal, Ježiša Krista* (17, 3).

Pavol (IPSP, č. 91 – 95), vo svojich listoch zvažuje nielen minulosť, ale aj súčasnosť a budúcnosť života v Kristovi kresťanských komunít, všetkých spojených v tej istej viere a v rovnakej láske. Boh zjavil v Kristovi ukrižovanom a zmŕtvychvstalom svoju lásku (Rim 5, 8; 8, 32) a svoju moc (Rim 1, 4; Flp 3, 10). Spása má byť prijatá a má sa žiť v Cirkvi, ktorá je Kristovým telom (1 Kor 12, 12 – 27; Rim 12, 4 – 5; porov. Gal 3, 28). Plnosť spásy spočíva vo vzkriesení s Kristom (1 Kor 15, 20.22): *Budeme navždy s Pánom* (1 Sol 4, 17; porov. 2 Kor 5, 8).

2.3 Biblická pravda a biblický kánon

Aby sme spoznali úplnú pravdu o Bohu a spásе z hľadiska jednotlivých spisov Starého i Nového zákona, je potrebné vziať do úvahy aj aspekt biblického kánonu. Dogmatická konštitúcia *Dei Verbum* vyžaduje pre autentickú interpretáciu biblických textov veľkú pozornosť „k obsahu a jednote celého Písma“ (č. 12). Biblický kánon je vhodný interpretačný kontext pre každý zo spisov, ktorý ho tvoria. Po začlenení spisu do kánonu kniha nadobúda nový kontext, ktorý jej dáva zmysel.⁷ Za rozdielnymi obsahmi, ktoré sa nachádzajú v rôznych spisoch, celý kánon vrcholí v jedinej pravde: Kristus, Syn Boží, ktorý zjavuje Otca a Spasiteľ ľudstva. Je to osoba Krista, ktorý poskytuje všetkým spisom biblického kánonu ich konečný význam. V úsilí formulovať významné momenty zjavenia v Kristovi sa ponúka zároveň zhrňujúci záver celej kapitoly o biblickej pravde: Ježiš zjavuje Boha, ktorý je Otec, Syn a Duch Svätý (Mt 28, 19), Boh, ktorý je a žije ako dokonalé spoločenstvo. Ježiš povoláva svojich učeníkov do spoločenstva života s ním v nasledovaní (Mt 4, 18 – 22) a poveruje ich v Mt 28, 19, aby urobili učeníkov zo všetkých národov, čo je doslovný preklad gréckej frázy *mathéteusate panta ta ethné* (SEP prekladá menej presne: *získavajte mi učeníkov vo všetkých národoch*); čo znamená uviesť národy do spoločenstva života s ním. Vyjadri sa tiež najvyššia túžba, keď Ježiš žiada Otca: *aby aj tí, ktorých si mi dal, boli so mnou tam, kde som ja, aby videli moju slávu* (Jn 17, 24). To je pravda o Bohu a ľudskej spásе zjavenej Ježišom: Boh sám v sebe je spoločenstvom a Boh poskytuje spoločenstvo života s ním všetkým ľuďom prostredníctvom svojho Syna (porov. *Dei Verbum*, č. 2).

Vzťah medzi biblickou inšpiráciou a biblickou pravdou sa postupným štúdiom svedectva biblických spisov týkajúcich sa vzťahu Boha a ľudského autora ozrejmuje v tom, že sa vyznačuje intenzívnym, hlbokým a osobným zjednotením sa s Bohom a s Ježišom. Táto osobná jednota je prostredím, v ktorom ľudskí autori dostávajú to, čo vyjadrujú vo svojich spisoch. Keď sa zvažuje podstata zjavenej pravdy, prejavuje sa jasný súlad medzi inšpiráciou a pravdou, medzi spôso-

⁷ Kánonický prístup sa začal formovať v USA asi pred viac ako 40 rokmi pod vplyvom amerického pragmatizmu a pozitivizmu najmä zásluhou Brevarda S. Childsa z Yale Univerzity, ktorý vyvolal reakcie článkom *Biblical Theology in Crisis* v roku 1970. Svoj kánonický program spracoval v rade kníh: *Introduction to the Old Testament as Scripture* (1979), *The New Testament as Canon. An Introduction* (1984), *Old Testament Theology in a Canonical Context* (1985) a *Biblical Theology of the Old and New Testament* (1992). Medzičasom si kánonický prístup získal priaznivcov a presadil sa aj v katolíckej exegéze (Porov. Oeming 2001, s. 94 – 96),

bom komunikácie a komunikovaným obsahom: ide tu vždy o intenzívne osobné zjednotenie s Bohom, ktorý sám v sebe je spoločenstvom.

3. Niektoré výzvy pre výklad Božieho Slova

Uvedené úvahy našu pozornosť smerujú k povahe pravdy Svätého písma v textoch, ktorých výklad je problematický (IPSP, č. 104 – 105). V Biblii sa nachádzajú protirečenia, historické nepresnosti, nepravdepodobné príbehy a v Starom zákone prikázania alebo morálne správanie v rozpore s učením Ježiša. Aká je pravda týchto úryvkov? Dogmatická konštitúcia *Dei Verbum* ponúka určité odpovede. Konštatuje, že v Starom zákone sú „nedokonalé a dočasné veci“ (č. 15), osvojuje si náuku o „blahosklonnosti večnej múdrosti“ (č. 13) a odkazuje na „literárne druhy, ktoré sa vtedy používali“ (č. 12). Biblické príbehy nechcú predostrieť kroniku dejín izraelského národa, ale sú to teologizované príbehy, čiže texty, ktoré dostali teologický ráz. Ich pravda sa odvodzuje od vyrozprávaných faktov, ale predovšetkým z didaktického, povzbudzujúceho a teologického zámeru autora. Dokument vo svojej tretej časti označenej názvom *Interpretácia Božieho slova a jej výzvy* v bodoch 104 – 136 stručne predstavuje niektoré biblické pasáže, ktoré sa zdajú byť problematické, niektoré z historického hľadiska, iné z etického a sociálneho hľadiska.

3.1 Historické problémy

V bodoch 106 – 123 sa dokument IPSP zaoberá historickými aspektmi určitých textov Starého a Nového zákona. Pokiaľ ide o cyklus Abraháma (IPSP, č. 106 – 107) a najmä o príbeh z Gn 15, v dokumente sa konštatuje, že nie je možné počítať s verne odovzdávanými skutočnosťami v priebehu storočí. Historickým faktom je skutočné prežitie ľudu Izraela od jeho počiatku a skúsenosť viery v Pánovu moc, ktorá im umožnila prežiť v dobe babylonského exilu (587 – 539 pred Kr.). Na základe týchto údajov autori píšuci texty v perzskej dobe predstavujú počiatky s Abrahámom, a tak oznamujú smerodajné správanie pre budúce generácie.

Príbeh o prechode mora (Ex 14), založený na starovekých tradíciách (IPSP, č. 108), nechce primárne podať minulosť v štýle modernej historiografie, ale dokázať, že Boh je prítomný a zachraňuje svoj ľud. Čítanie tejto perikopy vo veľkonočnej vigílii zdôrazňuje, že vo vzkriesení Ježiša Boh uskutočnil konečnú a neprekonateľnú spásu.

Pokiaľ ide o viaceré epizódy predstavené v knihách Tobiáš a Jonáš (IPSP, č. 109 – 110), bývajú vznesené závažné pochybnosti, či sa skutočne stali. Kniha Tobiáš patrí k múdroslovej tradícii a ako poučný

a povznášajúci príbeh odporúča tradičné postupy židovskej zbožnosti. V Knihe Jonáš sú dôležité teologické témy najmä o milosrdenstve a spásе.

Pre Nový zákon sa berú do úvahy najprv dve evanjeliá o detstve (Mt 1 - 2; Lk 1, 5 - 2, 52), ktoré vykazujú značné rozdiely v popise udalostí (IPSP, č. 111 - 114). Po uvedení rozdielov a zhôd sa snaží určiť posolstvo. Úlohou týchto dvoch textových celkov je poskytnúť úvod do oboch spisov a ukázať, ako sa charakteristické črty Ježiša v jeho osobe, živote a činnosti zakladajú už pri jeho pôvode. Zázraky, mimoriadne udalosti podané v Biblii a predstavené tak, že ich spôsobuje zvláštny zásah Boha, bývajú potláčané rôznymi spôsobmi (IPSP, č. 115 - 118). Podľa modernej vedy sa všetko riadi takzvanými „prírodnými zákonmi“, a teda nie priestor pre mimoriadne udalosti. Niektoré filozofické teórie vylučujú akýkoľvek Boží zásah do chodu sveta, ktorý je uzavretý do seba. Preto podľa týchto teórií evanjeliovým podaniam týchto mimoriadnych udalostí nemôžu zodpovedať udalosti, ktoré sa reálne stali. Podľa biblickej viery Boh je stvoriteľom sveta a všetko, bežné aj výnimočné, je výsledok jeho činnosti. Mimoriadne skutky vykonané Ježišom patria k jadrú jeho služby, čo dokladajú všetky evanjeliá. Ich označenie v evanjeliách prítahuje pozornosť na význam toho, čo Ježiš urobil. Synoptici hovoria o *skutkoch moci*, resp. *mocných činoch* (gr. *dynameis*), ktoré sú prejavmi skutočného priblíženia Božieho kráľovstva a vyzývajú k obráteniu (Mt 11, 20). Jánovo evanjelium hovorí o *znameniach* (gr. *sémeia*), ktoré vedú k viere v Ježiša (Jn 2, 11; 20, 31).

Veľkonočné príbehy (IPSP, č. 119 - 123) obsahujú veľa rozdielov v detailoch. V minulosti bola snaha zladit' ich, aby sa uchránila ich historická hodnota vo všetkých detailoch. Už v roku 1964 Pápežská biblická komisia vo svojej inštrukcii *Sancta Mater Ecclesia* o historickej pravde evanjelií pripomínala, že evanjeliá nepodávajú jedno-ducho život a učenie Ježiša, ale ho „kážu“, a upriamila pozornosť na „trvalú teologickú hodnotu evanjelií“ (Enchiridion Biblicum č. 652). Nedá sa teda v každom uvedenom detaile vyhľadať udalosť, ktorá sa reálne stala, ale musí sa zviať do úvahy možnosť teologického výkladu vyjadreného naratívny-m spôsobom, ktorý naznačuje teologickú hodnotu vyrozprávaných skutočností, čiže zmysel ich vzťahu s Bohom.

3.2 Etické problémy

K výzvam historického rázu dokument pridružil aj etické problémy textov a v bodoch 124 - 136 sa pridružujú ďalšie výzvy etického alebo spoločenského rázu a komentujú sa notoricky známe texty, ktoré kladú najväčšie problémy v Písme. Dokument poskytuje určité interpretačné línie, ktoré by umožnili adekvátnejší prístup k proble-

matických textoch o násilí, pomste, ktoré je potrebné vykladať v celkovom kontexte Písma. Jednou z najväčších prekážok prijať Sväté písmo ako inšpirované slovo tvorí zvlášť v Starom zákone prítomnosť opakovaných prejavov násilia a krutosti, ktoré sú v mnohých prípadoch nariadené Bohom, v mnohých iných sú predmetom modlitieb prednášaných Pánovi, v ďalších sú priamo svätopiscom pripisované Bohu.

V bode 126 dokument poukazuje na to, že Sväté písmo už od začiatku opisuje vznik násilia (porov. Gn 4, 1 – 16; 6, 11) a zároveň zavrhuje a odsudzuje každú formu svojvôle, od otroctva po bratovražedné vojny, od osobných útokov po systematický útlak, rovnako medzi národmi, ako aj v rámci Izraela (Am 1, 3 – 2, 16). Božie slovo tým, že kladie pred ľudí hroznú následku zvrátenosti srdca (Gn 6, 5; Jer 17, 1), plní prorockú funkciu; pobáda tým k uznaniu zla, aby sa mu dalo vyhnúť a aby sa porazilo. Boží zákon je akoby brzdou proti šíreniu nespravodlivosti. Pánova Tóra nielenže ukazuje na cestu spravodlivosti, ktorou je každý povolaný povinne kráčať, ale tiež predpisuje, aké postoje zaujať voči vinníkovi, aby sa zlo vykorenilo (Dt 17, 22; 22, 21.22.24; atď.), aby sa odškodnili obeť a nastolil sa pokoj. Pri predpisoch obzvlášť tvrdých by mal čitateľ Biblie na jednej strane uznať dejinný charakter biblickej legislatívy, prekonanej lepším pochopením právnych postupov, ktoré viac rešpektujú neodňateľné práva každej osoby a na druhej strane tieto starobylé predpisy môžu tiež slúžiť ako upozornenie na závažnosť určitých zločinov, ktoré vyžadujú primerané opatrenia, aby sa zabránilo šíreniu zla.

Bod 127 sa dotýka zvlášť problematických textov v Písme, kde Boh nariaďuje Izraelu pozbaviť moci kanaánske národy a ako prekliatych ich vyhubiť (Dt 7, 12; 20, 16 – 18), pričom toto nariadenie verne vykonal Jozue (Joz 6 – 12) a bolo dovŕšené v období ranej monarchie (porov. 1 Sam 15). Prax označovaná po hebr. *cherem*, čo je „ustanovenie o vyhubení“ sa inšpiruje sakrálnym výkladom ľudu zmluvy (Dt 7, 6), ktorý má dať najavo aj krajnými postojmi svoju radikálnu odlišnosť od ostatných národov.⁸ Tento literárny celok sa javí ako značne problematický, ešte viac ako všetky vojny a masakre, ktoré opisuje Starý zákon. Dokument doslovne o tendencii využiť dnes danú tematiku hovorí:

*„Ak sa z toho stáva program politického, nacionalistického po-
čínania, ospravedlňujúceho násilie na iných národoch, treba to
v každom prípade bez okolkov odmietnuť, pretože to prekrúca
zmysel biblického textu“ (bod 127).*

⁸ Témou Pánovej vojny a *cheremu* sa podrobnejšie zaoberám v článku (Jančovič 2015).

Netreba zabúdať, že v Písme nachádzame viac hlasov v pohľade na Boha, a tak istý „teologický pluralizmus“ koriguje literárny prúd Starého zákona o Pánovej vojne inými prúdmi – medzi nimi takzvaným kňazskou tradíciou – ktoré vo vzťahu k tým istým skutočnostiam navrhujú naopak, uberať sa cestou výslovného pacifizmu. Z tohto dôvodu treba chápať celú udalosť dobytia krajiny ako istý druh symbolu, analogického k tomu, o ktorom čítame v niektorých evanjeliových podobenstvách o súde (Mt 13, 30.41 – 43.50; 25, 30.41); a toto dobytie treba prepojiť s ďalšími biblickými textami, ktoré ohlasujú Božie zľutovanie a odpustenie ako horizont a cieľ všetkej dejinnej aktivity Pána celej zeme a ako vzor pre správne konanie ľudí.

Zvláštnou kapitolou v Písme sú modlitby s témou násillia a pomsty najmä v žaltári, kde nachádzame vyjadrenia nenávisti a túžby po pomste, ktoré ostro kontrastujú s citmi lásky pre nepriateľov, ako to učil svojich učeníkov Pán Ježiš. Dokument pomerne podrobne sprehládní v bodoch 128 – 131 problematiku a interpretačné línie daných textov. Postihnúť obyvateľov Kanaánu kliatbou záhuby (Dt 7, 1 – 2; Joz 6 – 12), požadovať v modlitbe pomstu od Boha (napr. Ž 109) sú teda praktiky dokonale v rozpore s učením Ježiša, ktoré je osobitným spôsobom platné pre kresťanov.

Etický náročnou oblasťou sú aj texty z Pavlovho epištolára o sociálnom postavení žien, opísané v niektorých pasážach jeho listov, ktoré v dnešnej dobe predstavujú ďalší problematický aspekt (IPSP, č. 132 – 134). Niektoré texty požadujú podriadenie žien svojim manželom (Kol 3, 18; Ef 5, 22 – 33; Tit 2, 5), iné mlčanie žien v cirkevných zhromaždeniach (1 Kor 14, 33 – 35; 1 Tim 2, 11 – 15). Hoci sa zdá, že dané texty akoby nezohľadňujú Gal 3, 28, kde sa vyhlasuje, že v Cirkvi nemá byť diskriminácia, ani medzi Židmi a Grékmi, ani medzi slobodnými a otrokmi, ani medzi mužmi a ženami, je potrebné rozlišovať medzi vždy platnými princípmi kresťanského konania a ich aplikáciou na konkrétnu kultúru a epochu. V textoch listov Efezanom, Kolosanom a Títovi sa podriadenosť manželky primárne nezakladá na vtedy platných spoločenských normách, ale skôr na konaní manžela, ktoré má mať pôvod v *agape*, ktorého vzorom je láska samotného Krista k svojmu telu, Cirkvi. Pavol je však napriek tomu obviňovaný, že sa účelovo odvoláva na tento vznešený príklad, aby uľahčil držať manželku v područí, a tým podrobil kresťanov hodnotám tohto sveta – inými slovami, aby sa tým vzdialili evanjeliu! Pavol však nepredkladá nové spoločenské modely, ale vyzýva bez vonkajšieho pozmenenia modelov svojej doby k znútorňovaniu spoločenských vzťahov a pravidiel, ktoré boli v prvom storočí považované za stabilné a trvalé, a chcel, aby ich bolo možné žiť v súlade s evanjeliom. Pavlov postup bol asi v tej dobe jediný možný – kresťanstvo by

inak mohlo byť obvinené z podkopávania spoločenského poriadku. Na druhej strane však uvedené povzbudenie manželov nestráca nič zo svojej aktuálnosti a zo svojej pravdy.

Ohľadom textov o mlčaní žien (1 Kor 14, 33 - 35; 1 Tim 2, 11 - 15) je treba vnímať fakt, že Pavol nepredkladá mlčanie žien ako čosi absolútne (v 1 Kor 11, 5; 14, 31 môžu prorokovať v spoločenstve aj ženy), ale dané výroky sú vhodným prostriedkom pre situáciu pri vtedajších zhromaždeniach. A tak dnes nesmieme zamieňať princípy s ich uplatňovaním, ktoré je vždy dané spoločenských a kultúrnych kontextom.⁹ V prípade textu 1 Tim 2, 11 - 15 sa stáva problematickým zdôvodnenie mlčania cez problematický výklad rozprávania Gn 2 - 3: výklad poriadku stvorenia (muž má vyššie postavenie, lebo bol stvorený pred ženou; porov. Gn 2, 18 - 24) a pádu ženy v raji. Daný spôsob sa nachádza v Sir 25, 24 ale aj v židovskom apokryfe *Život Adama a Evy* alebo v *Mojžišovej apokalypse* v gréckom preklade o tom, že žena, keďže sa nechala oklamať hadom a zhrešila, stala sa zodpovednou za smrť celého ľudského rodu; musí sa preto správať skromne a nemôže chcieť vládnuť nad mužom. Hoci nie je zlučiteľné s 1 Kor 15, 21 - 22 a Rim 5, 12 - 21, dané vysvetlenie odráža tiež situáciu cirkvi, v ktorej bola treba najsť autoritatívne argumenty, čo by dali odpoveď ženám, ktoré sa sťažovali, že nemôžu vykonávať v cirkevných zhromaždeniach vyššie spomenuté úlohy. Ukazuje sa, že takéto čítanie Gn 2 - 3 je ovplyvnené okolnosťami prvého storočia. Správna interpretácia biblického textu Gn 2 - 3 aj v budúcnosti má však vystihovať a rešpektovať *intentio textus*.

Záver

Charakteristickým rysom dokumentu je štúdium biblických spisov o ich inšpirácii a pravde. Skúmanie ich Božieho pôvodu viedlo k bohatšej a rôznorodej fenomenológii vzťahu „Boh a ľudský autor“. Pre spisy Nového zákona je všetko sprostredkované osobou Ježiša, ktorý je vyvrcholením Božieho zjavenia a inšpirácie.

Pre hlbšie pochopenie inšpirácie v budúcnosti osoží podrobnejšie štúdium toho, čo charakterizuje vzťah Ježiša a jeho apoštolov, očitých svedkov jeho pôsobenia a prvých adresátov a príjemcov zjavenia podaného Ježišom, tiež skúmanie vzťahu medzi Duchom pravdy, poslaným od Ježiša (Jn 15, 26 - 27) a samotnými apoštolmi, služobníkmi Slova, ktorí vykonávali svoju službu kázaním (porov. Lk 10,

⁹ Výkladom tematiky sa podrobne zaoberá článok (Farkaš 2008, s. 187 - 193).

16; Jn 17, 20), ale aj prostredníctvom písaného diela (porov. Jn 20, 30 - 31). Ďalším dôležitým aspektom je vzťah medzi ľudskými inšpirovanými autormi a spoločenstvom veriacich. Autori a ich špecifická charizma by nemali byť izolovaní od komunity: sú totiž vždy vybraní z jej stredu (Mojžiš, proroci, apoštoli, atď.) a sú vyslaní do komunit. Duch, ktorý ich uspôsobuje na pravdivé svedectvo, je ten istý Duch, ktorý umožňuje členom komunity veriť v toto svedectvo a účinne prijať *také veľké spasenie* (Hebr 2, 3 podľa SEP). Autori sú súčasťou komunity a sú vyslaní do komunity. Je to ten istý Duch Svätý, ktorý pomáha autorom pri zostavovaní ich spisov a komunite pri počúvaní ich svedectva a pri výbere určitých spisov utvárajúcich postupne kánon. Skúmanie svedectva biblických spisov o ich pravde ukazuje, v súlade s predmetom zjavenia, zameranie na Boha a jeho plán spásy. Vrchol zjavenia sa dosahuje v osobe Ježiša, ktorý o sebe hovorí: *Ja som cesta, pravda a život; nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa* (Jn 14, 6). Ježiš vo svojej osobe zjavuje Otca a poskytuje prístup k Otcovi, k zdroju všetkého života a spásy. Táto koncentrácia poskytuje návod na čítanie a štúdium biblických spisov, ktoré zodpovedá ich povahe. Biblické texty neboli inšpirované a zapísané, aby podali množstvo právd akéhokoľvek druhu, ale svedčia a slúžia Božiemu zjaveniu, ktorého predmetom je Boh a jeho plán spásy. Užitočným sa v tomto ohľade javí citát dokumentu v bode 136:

„Biblia približuje dejiny Božieho zjavenia a zároveň dejiny zjavenia toho, čo je morálne. Podobne ako zjavenie Boha, tak aj zjavenie správneho ľudského počínania dosahuje svoju plnosť v Ježišovi. Tak ako nemôžeme v každom biblickom texte nájsť plné zjavenie Boha, tak tam nemôžeme nájsť ani dokonalé zjavenie toho, čo je morálne. Preto jednotlivé pasáže Biblie sa nesmú izolovať ani absolutizovať, ale treba ich chápať a hodnotiť v ich vzťahu k plnosti zjavenia v osobe a konaní Ježiša, teda v rámci kanonického čítania Svätého písma. Je veľmi užitočné pochopiť hlbšie tieto texty v ich podstate; takto sa ukazuje cesta, ktorou sa zjavenie uberá vo svojich dejinách.“

Pokiaľ sa pri čítaní a štúdiu biblických spisov, vo svetle definitívneho Božieho slova v osobe svojho Syna Ježiša budú sledovať uvedené usmernenia dokumentu IPSP, zachytí sa spásonosné posolstvo a interpretácia odbornej a bežnej verejnosti, aj u nás na Slovensku sa môže vyhnúť urýchleným záverom a mnohým deviáciám a ťažkostiam pri výklade historicky a eticky náročných textov. Výzvy pre výklad Biblie nachádzajú uplatnenie predovšetkým na základe tohto hlavného zamerania biblických spisov a jeho neustáleho zvažovania pri ich interpretácii.

Literatúra:

BIBLIA – slovenský ekumenický preklad s deuterokánonickými knihami (2015): Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 3. opravené vydanie.

FARKAŠ, P. (2008): „Relatívne“ a „absolútne“ v listoch apoštola Pavla. In: P. Farkaš (ed.), *Legislatívne texty Biblie 2*: Bratislava – Nitra, Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Kňazský seminár sv. Gorazda, 187 – 193.

JANČOVIČ, J. (2015): Dominus quasi vir pugnator (Ex 15, 3). Adekvátna hermeneutika Pánovej vojny v Písme. V: LICHNER, M. (ed.): *Sväté písmo ako duša teológie*. Trnava, Dobrá kniha, 23 – 45.

EMING, M. (2001): *Úvod do biblickej hermeneutiky. Cesty k pochopení textu*. Praha, Vyšehrad.

PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA (2009): *Biblia a morálka*. Trnava, SSV.

PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA (2016): *Inšpirácia a pravda Svätého písma. Slovo, ktoré prichádza od Boha a hovorí o Bohu pre spásu sveta*. Trnava, SSV.

PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA (1995): *Interpretácia Biblie v Cirkvi*. Spišské Podhradie, KBD 1995.

ŠTRBA, B.(2017): Vyničenie národov podľa Knihy Jozue alebo sebazničenie mysle čitateľa. In: *Studia Biblica Slovaca*, roč. 9, č. 1, s. 15 – 43.

TIŇO, J. (ed.) (2013): *Exodus*. Trnava: Dobrá kniha.

*ThDr. Ing. Jozef Jančovič, SSLic, PhD.
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského Bratislava*

Autor je katolícky kňaz a odborný asistent na Katedre biblických vied RKCMBF UK v Bratislave. Je členom vedeckého tímu pripravujúceho komentáre ku knihám Starého zákona a zástupcom šéfredaktora vedeckého periodika Studia Biblica Slovaca. Od roku 2018 je predsedom Slovenskej spoločnosti pre katolícku teológiu (SSKT) a riadnym členom Catholic Biblical Association of America (CBAA) so sídlom vo Washingtone a European Association of Biblical Studies (EABS) so sídlom v Münsteri. Ťažisko jeho vedeckej činnosti sa týka kníh Pentateuchu a múdroslovných spisov a metodologicky rozvíja intertextualitu a kanonickú exegézu v Biblii.